

AR LATVIŲ RELIGIJA – DIEVTURYBA?

Ugis NASTEVIČIUS

„Jei senovės latvių kas būtų paklausęs, kokia jų religija, jie būtų sutrikę dėl klausimo prasmės. Jų religija buvo gyvenimo būdas (*dzīvesziņa*), o esminiai rūpesčiai nesuvedami į abstrakčias dogmas ar racionalius kanonus. Aukščiausias žmogaus gyvenimo tikslas buvo gyventi darnoje su Gamta ir kitais bendruomenės nariais – sekti dievų valią. Asmeninę vertę bei garbę sudarė daugybė dorybių, ir nebuvo reikalo konceptualizuoti tokių religinių metaforų kaip nuodėmė, atpirkimas ar išganymas.“

Janis Tupesis (1937–2017)¹

Latvijos Respublikos Konstitucijos preambulė skelbia: „Nuo senų laikų Latvijos tapatybę Europos kultūros lauke lėmė latvių ir lyvių tradicijos, latviškoji gyvenimo išmintis, latvių kalba, bendražmogiškosios ir krikščioniškosios vertybės.“² Buvęs Latvijos universiteto Teologijos fakulteto dekanas Ralfas Kokinas Latvijos religinį *status quo* yra apibūdinęs taip: „Tūlas latvis viena koja remiasi į dievturybą, kita į krikščionybę, domisi hinduizmu bei budizmu, tiki horoskopais ir naudojami žiniuonių paslaugomis.“³ Humanitarinių ir socialinių mokslų instituto prie Daugpilio universiteto direktorė Anita Stašulanė pažymi: „Kadangi klausimai apie religinę priklausomybę į Latvijos gyventojų surašymus nebeįtraukiami, informacijos apie religinių organizacijų narių skaičių galima išsunkti nebent iš Teisingumo ministerijos skelbiamų duomenų, t. y. sugretinant Latvijos religinių organizacijų pateiktas ataskaitas.“⁴

1 Tupesis 1987: 46–61. Versta iš anglų k. Visi asmenvardžiai transkribuoti lietuviškais rašmenimis, originali jų rašyba – teksto pabaigoje.

2 <<https://likumi.lv/ta/en/id/57980-the-constitution-of-the-republic-of-latvia>>, žiūrėta 2018.02.15. „Latviškoji gyvenimo išmintis“ – tai viena iš galimybių versti posakį *latviskā dzīvesziņa*, apimantį visą paveldėtąją etnokultūrinę išmintį ir dvasines bei dorovines vertybes, kurios mūsų pasaulėžiūrą ir įsitikinimus daro latviškus. „Latviai savo latviškąją gyvenimo išmintį (*latvisko dzīvesziņu*) susikūrė latviškojo teizmo (*dievestība*) pagrindu“ (Saprovskā 2006). Žr. toliau.

3 Jesenska 2015.

4 Stašulanė 2015.

Ataskaitų peržiūra patvirtino, jog dievturiai pagal narių skaičių sudaro didžiausią iš aštuonių registruotų nekrikščioniškų religinių grupių Latvijoje, ir per pastaruosius aštuonerius metus dievturybos sekėjų nuolatos daugėjo⁵.

Be to, atsižvelgiant į teologo Karlo Ranerio argumentą, jog esama „anoniminių krikščionių – tikinčiųjų, kurių kol kas neįmanoma atpažinti ir kurie patys kol kas nežino esantys tikintieji“, taip pat į Heinricho Oto teiginį, esą „gali būti ir tokių krikščionių, kurie patys to nežino“⁶, manytina, jog taip pat yra ir dievturių atveju, t. y. dievturiams priskirtini ir tie prijaučiantys asmenys, kurie kol kas nėra patekę į sąrašus.

2016 m. atlikta Latvijos socialinių tinklų dalyvių apklausa⁷ atskleidė, kad 22 proc. atsiliepusiųjų pripažino savo religija krikščionybę, 20 proc. – „latviškąjį teizmą“ (*latviešu dievestība*), 4 proc. – pagonybę, 3 proc. – kitas religijas, 1 proc. pareiškė „tikintis Dievą“, o 50 proc. prisipažino esantys nereliginiai.

Iš kategorijos *latviešu dievestība* 81 proc. buvo dievturiai, 1 proc. priskyrė save „Dievo, Laimos ir Maros liaudies religijai“, 9 proc. – „latviškajai gyvenimo išminčiai“ (*latviskā dzīvesziņa*), 6 proc. pasisakė esą tiesiog „latviai“, 2 proc. – išpažįstantys „latvių senąjį tikėjimą“ ir 1 proc. „oficialiai – liuteronai, o širdyje – dievturiai“. („Kitų religijų“ kategorija apėmė ateizmą, budizmą, duodeizmą, hinduizmą, islamą ir „dvasinę saviugdą“.)

Skaičiai sutinka su R. Kokino duomenimis ir yra palyginami su 2014 m. Gelapo (Gallup) instituto pasaulinės apklausos rezultatais, pagal kuriuos 40 proc. apklaustųjų Latvijoje laiko save religingais, 41 proc. – nereliginiais, 9 proc. – įsitikinusiai ateistais ir 10 proc. nežino arba neatsakė⁸. Tokį pat poveikslą pateikia Kanadoje atliktas tyrimas: „Jaunesnioji latvių karta nėra labai religinga tradicine prasme, išskyrus paplitusį pagonišku papročiu bei švenčių laikymąsi, nes pagonybė – tai vietinė latvių religija.“⁹

5 Reliģisko organizāciju darbības pārskats 2016.

6 Lowe 1965: 4–5.

7 Nastevičs 2017: 68–70.

8 Gallup International 2015.

9 CIL 2014.

Kadangi latvišką religiją paprastai vadinama dievturyba, ar galima tarti, kad ji tiesiog sutampa su dievturyba, ar apima dar kažką kita? Šio straipsnio tikslas – pasiaiškinti, kas gi yra toji latviškoji religija 2018 metais, Latvijai švenčiant savo valstybingumo šimtmetį. Jo siekiant užsibrėžta panagrinėti spaudoje vartojamą terminiją, tam tikrus dievturybos požymius, išryškėjančius folklorizmo kontekste, atlikti sociologinę apklausą dėl terminų tinkamumo ir pateikti surinktų nuomonių santrauką.

TERMINIJA

Oficialiai Latvijos dievturių sandrauga (*Latvijas Dievturu sadraudze*) buvo įsteigta 1927 m., o terminus *dievturis* „dievturis“ ir *dievturība* „dievturyba“ 1925 metais nukalė Ernestas Brastinis ir Karlis Bregžis kaip atitikmenis graikiškiesiems *theophoros* ir *theophoria*. Sudurtinis žodis *dievturība* yra sudarytas iš tikrinio daiktavardžio *Dievs* „Dievas“ šaknies, veiksmazodžio *turēt* „laikyti, turėti“ šaknies ir ypatybės priesagos *-ība* „-yba“¹⁰.

Panašiai terminas *dievestība* „teizmas“ yra sudarytas iš *Dievas* šaknies ir Dievo buvimą teigiančio dėmens *esība*, *esamība* „būtis, buvimas, egzistavimas, esamybė“, kaip *dievesyba*, tik su papildomu negramatiniu intarpu *-t-*, taigi – *dievestyba*. Jis įvardija latvių etninę religiją, liaudies dvasinę patirtį, religines tradicijas. Latviškoji *dievestyba* skleidžiasi per liaudies dainas, liaudies muzikavimą, papročius, užkalbėjimus ir t. t.¹¹ Dievturybai apibūdinti tad latviai mieliau vartoja latvišką žodį *dievestība*, negu skolinį *religija*, įnešantį daug svetimšalių konotacijų.

Galiausiai terminas (*latviska*) *dzīvesziņa* „(latvių) gyvenimo išmintis“ yra sudurtas iš daiktavardžių *dzīve* „gyvenimas“ ir *ziņa* „žinia, žinojimas, prasmė, būdas“ (pavyzdžiui, *savā ziņā* „tam tikra prasme“, *nekādā ziņā* „jokiu būdu“ ir pan.). Ji yra dievturybos pamatas.

Čia reikia įvesti kelis apibrėžimus. Pirma, „autochtonais vadinami žmonės, gyvenantys teritorijoje, iš kurios, manoma, jie yra kilę. <...>

10 [Latvių *turēt* reiškia ne tiek „turėti“, kiek „laikyti“ (*turēties* – „laikytis“), tad latvių *dievturis* pažodžiui būtų tas, kuris „laikosi Dievo“ (arba „yra Dievo laikomas“). Kadangi lietuvių *turėti(s)*, be įsigalėjusių išvestinių nuosavybės reikšmių, irgi visų pirma reiškia „laikyti(s)“ (LKŽ), tai lietuviškai *dievturį* galėtume atitinkamai apibrėžti kaip tą, kuris *Dievo turisi* (arba yra *Dievo turimas*). – *Vert. past.*]

11 Letonika 2002.

Terminas ang. *indigenous* ‘prigimtinis’ daugiau taikomas kalbant apie jau santykinai marginalizuotus vietinius gyventojus, o štai *autochtonous* ‘autochtoninis’ – apie dominuojančius vietos gyventojus, kurie nuogaustauja dėl galimos savo marginalizacijos.¹² Antra, naujųjų laikų istorija Latvijoje prasidėjo latvių išsivadavimu iš baudžiavos ir pirmuoju tautiniu atgimimu 1850 m.

Taigi, visus kuo įvairiausių latvių autochtonų religijos, naujaisiais laikais atgimusios dievturybos pavidalu, apibrėžimus, pateiktus akademinėse¹³ ir pačių dievturių publikacijose, galima suskirstyti į penkias grupes pagal priskiriančiąją apibrėžimo dalį:

1) *Latvių* (*latviešu*, ang. *Latvian* ir kt.) ~ *dievestība* „dievestyba“¹⁴; ~ *senā dievestība* „senoji dievestyba“¹⁵; ~ *senā reliģija* „senoji religija“¹⁶; *senlatviešu reliģija* „senlatvių (senųjų latvių) religija“¹⁷; ang. ~ *religion* „religija“¹⁸; ~ *nacionālā reliģija*, ang. ~ *national religion* „nacionalinė religija“¹⁹; ~ *tautas reliģija*, ang. ~ *folk religion*, vok. ~ *Volksreligion* „liaudies religija“²⁰; ang. *traditional ~ religion* „tradicinė ~ religija“²¹; ang. ~ *paganism* „pagonybė“²²; ang. ~ *neopaganism*, ru. ~ *неоязычество* „neopagonybė“²³; ang. *modern ~ paganism* „šiuolaikinė ~ pagonybė“²⁴; ang. *ancient ~ paganism* „senovės ~ pagonybė“²⁵;

2) *Latvių* (*latvju*, ang. *Lettish*) ~ *dievestība* „dievestyba“²⁶;

3) *Latviškoji* (*latviskā*, ang. *Latvian*) ~ *dievestība* „dievestyba“²⁷; ~ *dievatziņa* „dievo-

12 Gausset, Kenrick, Gibb 2011: 138–139; plačiau: 135–142.

13 Jos žiūrėtos per tinklapius <kopkatalogs.lv>, <periodika.lv>, <dspace.lu.lv>, <scholar.google.lv>.

14 Goba 1938; Viķe-Freiberga 1986: 15–17; Tomariņš 1993; Nastevičs 2017.

15 Tupesis 1987: 46–61; Grīns 1998.

16 Brastiņš, Bregžis 1925.

17 Adamovičs 1937; Mārtuža 2015: 104–14.

18 Muktupāvels 2005: 762–767.

19 Pūtelis 1997: 61–76; Grīns 1998; Kļaviņš 1998: 213–24; Krūmiņa-Koņkova 1999: 119–34; Kasekamp 2000: 192; Pussars 2002; Imbrate-Siliņa 2013.

20 Biezais 1961; Barkan 2013: 1092.

21 Misāne 2000: 32–53; Graudiņš 2007: 43.

22 Taivāns 2013: 46–52.

23 Рыжакова 1999; Priede 2015: 199–238; Stašulāne, Ozoliņš 2017: 235–48; Žemaitis 2017.

24 Strmiska 2012: 22–30.

25 Eliade 1980: 1–26.

26 Dārdedzis 1996.

27 Goba 1979; Tupesis 1983: 40–43; Grīna 1990; Puisāns 2003: 18–19.

žina²⁸; ~ *senticība* „sentikyba, senoji tikyba, senasis tikėjimas“²⁹;

4) *baltu* (*baltu*, ang. *Baltic*) ~ *dievestība* „dievestyba“³⁰; ~ *relīģija*, ang. ~ *religion* „religija“³¹; ang. ~ *paganism* „pagonybė“³²; ang. ~ *neopaganism* „neopagonybė“³³;

5) *dainu* (*dainu*) ~ *dievestība* „dievestyba“³⁴; ~ *relīģija* „religija“³⁵.

O štai Latvijos institutas siūlo vietoj *latviskā dzīvesziņa* vartoti apimlų terminą „tradicinė latvių pasaulėžiūra“, o vietoj *latviešu, latvju, latviskā relīģija* „latvių, latviškoji religija“ – „latvių pagoniškosios tradicijos“, taip siekiant: 1) pabrėžti senas baltų, kaip „paskutinių Europos pagonių“, šaknis bei visuminį, nenutraukiamą ryšį su Ganta ir 2) išvengti galimo nesusipratimo dėl vadinaimo nacionalizmo, t. y. dėl šiai sąvokai priskiriamų neigiamų konotacijų.

Junginiai iš dviejų žodžių, tokių kaip, pirma, „latvių“, „latviškasis“, „baltų“, „dainų“ ir, antra, „dievestyba“, „(tautinė, liaudies) religija“, „(neo)pagonybė“, pasirodo esantys dažniausiai įvairių autorių vartojami terminai. Iš jų „dievestyba“ yra endonimas, priimtas tarp pačių dievturių; „pagonybė“ – egzonomas, dažnai pejoratyvus, perteikiantis monoteistinių požiūrį, todėl atmetamas Europos etninių religijų kongreso narių, nes, pasak jų, „neigiamai atsiliepia mūsų reputacijai“³⁶; galiausiai „religija“ – kompromisinis, neutraliausių konotacijų terminas, todėl priimtas akademiniame pasaulyje. Etnonimai „latvių“ ir „baltų“ pakaitomis irgi plačiai vartojami, tačiau pastaraisiais laikais pastebimas ne latvių tautybės dievturybos šalininkų bei prijaučiančiųjų gausėjimas, pažymėtas religijotyrininkės, teologės Onos Lieckalninios³⁷. Tai, kaip ir augantis dvikalbių ritualų poreikis – ne tik latvių diasporose užsienyje, bet ir Rygoje, daugiatautėje Latvijos sostinėje, kaip matyti iš 2017 m. atliktos ritualų dalyvių apklausos³⁸, – nurodo terminų poslinkį nuo išskiriančio (ekskliuzyvaus) „latvių“ prie įtraukiančio (inkliuzyvaus) – „latviškoji“ religija.

28 Saprovska 2006.

29 Stalts 2015.

30 Celms 2016.

31 Muktupāvels. 2010.

32 Strmiska 2005: 39–58.

33 Shnirelman 2002:197–211.

34 Veselis 1955; Dārdedzis 1962; Brastiņš 1975; Celms 2009.

35 Brastiņš 1930: 321–25.

36 Declaration 2014.

37 Lieckalniņa 2015.

38 Nastevičs 2017: 70–73.

Tiek dievturybai, tiek pačiai latvybei tai yra nerimą keliantis akultūracijos iššūkis, reikalaujantis plačiau atsiverti ir lengviau į savo ratą priimti „kitą“, nors kaip tik dėl itin atsparaus uždaramo ir kalbinės izoliacijos pavyko pogrindžio sąlygomis išlikti per pusę amžiaus trukusią Sovietų okupaciją tiek tėvynėje, tiek priverstinėje išeivijoje³⁹. Vertėja Amanda Jatniece pažymi, jog ypač dievturiai prisidėjo prie latviškumo išlaikymo išeivijoje, tokiose srityse kaip literatūra, leidyba, tyrimai, amatai, menas, muzika, bendruomeniškumas, edukacija ir senųjų tradicijų puoselėjimas⁴⁰. Taip yra dėl to, kad svetimame krašte sužadinas savisaugos instinktas, t. y. kitų kultūrų apsuptis koreliuoja su padidintos grėsmės aplinkybėmis⁴¹, reikalaujančiomis padidinto budrumo – žinoma, kol tebegalioja apsisprendimas atsispirti savos etnokultūrinės tapatybės asimiliacijai. Religijų sociologė Agita Misāne pažymi dvilypį dievturybos pobūdį: santykį su religija ir su nacionalizmu⁴², dėl kurio ji gali būti suprantama kaip latviškumą palaikantis politinis religingumas. Latvijos dievturių sandraugos įgaliotasis vadovas Valdis Celmas pripažįsta, kad nors „rasė, etninė kilmė, genai turi reikšmę, bet ji nėra lemiamą. Latviškumas – tai pirmiausia sąmoningas apsisprendimas už latvių kalbą, latvių tradicines vertybes, žemę ir tautą“⁴³. Taip pabrėžiama lingvocentrinio nacional[patriot]izmo paradigma, apimanti kelis iš Viljamo Nortono žmogiškosios tapatybės dėmenų⁴⁴: vieta, kalba, religija, etnosas, tauta, bendruomė, klasė, lytis.

Pasak Luji Šneiderio: „Liaudies religija <...> yra neišvengiamai susijusi su tam tikra tauta, liaudimi ar gentimi, kaip ir bet kuri tauta, liaudis ar gentis yra susijusi su tam tikra religija. Priešingai, universalios religijos yra atitrūkusios nuo liaudiškojo pagrindo. Jos kreipiasi į asmenį, gyvenantį bet kur ir bet kada“; Donas Joderis čia dar išskiria tautinės religijos apibrėžimą: „Vokiškas terminas *Volksreligion* buvo vartojamas dvejopai: ir 1) kaip tautinės, visos tautos religijos priešprieša ‘universaliai religijai’, ir 2) kaip liaudiškojo lygmens priešprieša mokyto, oficialaus, institucinio lygmens religijai, vadinamajai ‘aukštajai religijai’ (*Hochreligion*) daugialypėje visuomenėje.“⁴⁵

39 Apie perėjimą nuo išlikimo prie atgimimo daugiau žr. Stašulāne, Ozoliņš 2017: 239–242.

40 Jatniece 2005: 451–457.

41 Nastevičs 2017: 53.

42 Misāne 2005: 101–17.

43 Lorencs 2017.

44 Norton 2000.

45 Yoder 1974: 2–15, žr. 10–11.

Taigi, „latviškoji tautinė religija“ būtų pats dažniausias ir akademiškai tiksliausias apibūdinamasis žodžių junginys.

TIPOLOGIJA

Dievturyba – tai tautinė (iš pradžių – etninė) religija, šaknyjanti latvių tradicinėje kultūroje bei folklore, įkvėpta XIX a. antrosios pusės tautinio romantizmo (*tautiskais romantisms*) ir išgryninta, susisteminta bei kanonizuota XX a. antrajame dešimtmetyje⁴⁶. Kaip atgimusi, ji patenka, Aizeko Bounvico terminais kalbant, į mezopagonybės ribas, kitaip nei paleopagonybė, kuriai priklauso „pirmykščiai gentiniai tikėjimai <...>, iki šiol praktikuojami kaip veikiančios vaizdinių sistemų“, ir neopagonybė, apimanti „religijas, sukurtas po 1940 m.“:

Žodis „mezopagonybė“ taikomas religijoms, atsiradusiomis iš siekio atkurti, atgaivinti arba tęsti tai, ką jų steigėjai suprato kaip savo protėvių ar pirmtakų (paprastai Europoje) paleopagonybę, patyrusią geroką poveikį (atsitiktinį, nevalingą arba tyčinį) iš monoteistinių ir / arba dualistinių pasaulėžiūrų pusės, tokių kaip [zoroastrizmas, ankstyvasis budizmas], judaizmas, krikščionybė ir / arba islamas.⁴⁷

Dievturyba yra *panenhenoteistinė* religija, nes savo požymiais atitinka tiek Raselo Notono bei Jono Kasulio *panenteizmą*, teigiantį pasaulio ir Dievo tarpusavio priklausomybę (Alfredo Vaitheido „abipusis panteizmas“, kai Dievas suprantamas kaip pasaulio siela, o pasaulis – kaip Dievo kūnas), Dievo visa smelkiantį imanentiškumą visatoje⁴⁸, tiek Makso Miulerio *henoteizmą* (arba *katenoteizmą*), teigiantį, kad paeiliui garbinamų daugelio dievybių esmė yra bendra ir viena, nes jos esančios ne kas kita, kaip to paties vieno Dievo įvairios emanacijos bei manifestacijos, atstovaujantios jam atitinkamuose kontekstuose⁴⁹.

Tikima prigimtuojų gerumu (*labums*), kuris yra vienas iš pamatinių dievturybos dorybių (*tikumi*). Joms priklauso tiek asmeniškios dorybės, kaip išmintis (*gudriba*), darbštumas (*darbīgums*), grožis, dailumas (*daiļums*), linksmumas (*liksmība*),

tiek bendruomeniškiosios, kaip mielumas, meilumas (*mīļums*), santarvė, sandermė (*saderība*), dosnumas (*devība, devīgums*), teisingumas, teisybė (*taisnība*), tiek, galiausiai, dieviškoji dorybė – dievotumas, dievobaimingumas (*dievbijība*)⁵⁰.

Anot Rolando Malerio, yra „trys pasaulėžiūros žiedai“, sudaryti iš trijų binarinių opozicijų: kaltė–nekaltybė, galia–baimė ir garbė–gėda⁵¹. Jo nuomone, kai kurios kultūros, palyginti su kitomis, pirmąją viename kuriame žiede, nors kiekvienai skirtingu laipsniu būdingi visų trijų požymiai. Pasaulėžiūrą R. Maleris apibūdina kaip pagrindinį motyvą, lemiantį žmogaus sprendimus ir elgesį⁵². Dievturių sąžinės skatinamas elgesys priklauso garbės–gėdos kultūrai. Palaikomi vietiniai bendruomeniniai ryšiai (*vietsakņotība kopienā* „išsisknijimas bendruomenėje“) ir etniškai įgimta narystė nėra praradę savo vertės (nors esama ir atsivertimo atvejų). Iš pagarbos medžiams ir šventosioms giraitėms, kaip protėvių kulto vietoms, kylanti dvasinė ekologija lemia atsakingą, rūpestingą santykį su aplinka.

Dievybė nesivaizduojama antropomorfiškai. Pasak dainos:

<i>Dzirdu Dievu i ližot,</i>	Girdžiu Dievą lydą skinant,
<i>Dievadēlu dzenējot:</i>	Dievo sūnų šakas genint:
<i>Paša Dieva neredzēju</i>	Paties Dievo neregėjau
<i>Aiz deviņu duraviņu,</i>	Už devynių durytėlių,
<i>Aiz deviņu duraviņu,</i>	Už devynių durytėlių,
<i>Aiz deviņu atslēdziņu.</i>	Už devynių užraktėlių.

F.344,369

Nors ir nedaug, bet esama išimčių: tai vadinamoji dievturiškoji ikonografija, kurią daugiausia įkūnija Ansio Cyrulio, Jekabo Bynės, Ernesto Brastinio, Karlio Freimano, Karlio Sūninio, Hildos Vykos, Stefano Berco ir Richardo Zarinio tautinio romantizmo stiliaus darbai. Vis dėlto tradicijoje dievų atvaizdus veikia atstoja latviškas ornamentas (*latvju raksti* „latvių raštai“), sudarytas iš rinkinio simbolių, kurių kiekvienas siejasi su atitinkama dievybe. O nuo 1925 m. dievturybos ženklu pasirinktas „kryžių kryžius“ ⁵³.

Įvairūs dainų rinkiniai kartu su kitų žanrų latvių tautosakos tekstais sudaro dievturybos „šventraščio“ pagrindą, todėl ji tam tikru mastu gali būti laikoma folklorizmo atmaina. Junginys

46 Muktupāvels 2015: 65.

47 Bonewits 1984:7–10. Zoroastrizmas ir ankstyvasis budizmas čia įterpti todėl, kad jie autoriaus minimi kituose apibrėžimuose.

48 Keane 2016: 48–50.

49 Taliaferro, Harrison, Goetz 2013: 78.

50 Brastiņš 1932.

51 „Jeigu melas gina genties ar tautos garbę – puiku. Jeigu meluojama grynai savanaudiškais tikslais – gėda“ (Muller 2000).

52 Moore–Jones 2015: 69–84.

53 Brastiņš, Bregžis 1925: 31.

Dievturių Luokstenės šventykla (*Lokstenes svētīnca*). Nuotrauka autoriaus.

dainu dievestība „dainų dievestyba“ mena filosofo Roberto Mūko teiginį, kad latvių pasaulėžiūrai iš pagrindų būdingas poetiškumas ir kalokagatija (gr. *καλοκαγαθία*⁵⁴):

Latvis pasaulį suvokia estetiškai ir pasitelkdamas lakią vaizduotę <...>. Poetinė (meninė) logika tarpsta metaforų dirvoje. Latvi valdo ne jausmų, o valios mistika. Latvių dievestyba yra tuo pat metu ir estetinė, ir etinė. Tai aktyvi, pasaulį teigianti mistika, paremta vaizduote. <...> Dainų žmogus darbštus, optimistas ir abiem kojomis stovintis ant žemės.

Sutelktumas į veiklą, mitiškumas, šventybės pasaulyje pripažinimas, ciklinis šventas laikas, vyraujanti etninė–bendruomeninė asmeninė tapatybė bei etika, tautos, kaip potencialios šventos bendruomenės, samprata – pagrindinės savybės, bendros su japonų etninės religijos šinto (*shintō*) pasaulėžiūra, kuriomis ji, pasak Džordžo Viljamso⁵⁵, skiriasi nuo šiuolaikinės Vakarų religinės pasaulėžiūros. Pasak Viljamso, šiuolaikinės Vakarų religinės pasaulėžiūros ypatybės – tai sutelktumas į tikėjimą, raštą, transcendentiška, anapusinė šventybė, eschatologiškas šventas laikas, vyraujanti individualistinė asmeninė tapatybė bei

etika ir transcendentine malone bei atpirkimu paremtos šventos bendruomenės samprata.

Perėjimo ritualus (*godī* „šeimos šventės“, kaip vardynos, branda, vestuvės, laidotuvės ir t. t.) ir kalendorines, arba metų, šventes (*gadskārtas*) – kasmetines saulėgrīžas (*saulstāvji*), lygiadienius (*vienādības*) bei tarpines aštuoniadalių Metų rato dienas – tautiškai apsitaisę dalyviai pamini dainuodami dainas, skambindami kanklėmis ir mušdami būgnus.

Dievo samprata, nors nevienalytė, išlaiko būdingus požymius: „Esama tam tikro familiarumo Dievo atžvilgiu <...>, Jis laikomas kone ‘bičiuliu’, to paties lygio su mumis. Kartais į Jį kreipiamasi taip lengvabūdiškai, tarsi Jis būtų ne daug svarbesnis nei laiptinės kaimynas.“⁵⁶ Toks santykis, krikščioniui galintis atrodyti kaip dievobaimingos pagarbos stoka, iš tikrųjų yra protėvių, kaip dieviškųjų globėjų, garbinimo palaikas. Kaip tik dėl to intymus familiarumas drauge su pagarba, kreipiantis į Dievą, arba mažybine forma – į Dievulį (*Dieviņš*), tampa toks natūralus, lyg kreipiantis į artimą protėvį. Šį palikimą, Vakarų religijose didžia dalimi jau nnykusį, dievturyba tebeturi išlaikiusi.

54 Pažodžiui „geragrozybė“, savybė, jungianti gėrį ir grožį – *vert. past.*

55 Williams 2005: 10.

56 Bowden 1979.

APKLAUSA

Siekiant išsiaiškinti, kaip šiais laikais Latvijos visuomenėje suvokiama sąvoka „latvių religija“ antrosios kartos žiniatinklyje, buvo atlikta internetinė apklausa (naudojantis *Google Forms*⁵⁷). Informacija apie vykdomą apklausą buvo viešai paskelbta socialiniuose tinkluose (la. *Draugiem*, ang. *Facebook* ir *Twitter*). Apklausa truko nuo 2017 m. gruodžio 5 d. ligi 2018 m. sausio 15 d., ir aštuntą jos dieną jau buvo gauta 500 anketų su atsakymais. Kadangi religija – ypač jautrus dalykas, apklausai pasirinktas tinklinės atrankos (*respondent-driven sampling*) metodas. Iš viso apklausti 585 respondentai, iš jų 570 (66 proc. moterų ir 34 proc. vyrų) pateikė išsamius atsakymus, kurie ir buvo analizuojami. 2 proc. tebuvo baigę pradinę mokyklą, 23 proc. – vidurinę, 37 proc. turėjo bakalauro laipsnį ir 38 proc. – magistro arba daktaro. Atsižvelgiant į lytį, iš viso susidarė 8 grupės, iš kurių šešias (vyrų ir moterų, turintys vidurinę arba aukštąjį išsilavinimą, tarp jų mokslų daktarai) sudarė ne mažiau nei po 50 asmenų. 94 proc. gyvena Latvijoje, o 6 proc. – užsienyje. 94 proc. laiko save latviais, 1 proc. – ne latviais, o 5 proc. nesusiejo savęs su tautybe. 4, pagal Latvijos teisę, nepilnamečių respondentų, gimusių po 2000-ųjų, anketos į analizę neįtrauktos.

Pagal pateiktą sąvokos „latvių religija“ sampratą atsakymus galima padalinti į 4 grupes.

1) Pirmajai grupei priklauso tie, kuriems pati sąvoka atrodo *n e a d e k v a t i*: „Nėra tokio dalyko, nes, pirma, krikščionybės šaknys ne Latvijoje, o antra, pagoniškoji dievturyba, mano supratimu, yra ne visai religija. Jeigu jau būtinai tokios sąvokos reikia, tai liuteronybė“ (mot., g. 1975). „Beprasmiškas pasakymas. Tikėjimų tiek pat, kiek latvių! Jokios tokios *latvių religijos* nėra“ (vyr., g. 1971). „Latviai savo tikėjimą turėjo ligi XII a., bet jam trūko rašto. Latvių tikėjimą sunaikino vokiečiai. Šiandien jo nebėra dėl christianizacijos. Latviai neturi savo religijos, nes ir krikščionybė, ir judaizmas, ir islamas remiasi semitiškais idėjomis... Pastaruoju laiku Latvijoje gajos Naujojo amžiaus (*New Age*) judėjimo, hinduizmo ir kitos idėjos“ (vyr., g. 1999). „Religiją aš suprantu kaip įpareigojančią organizaciją. Latviai tokios organizacijos neturi – gal kaip tik todėl mes buvome ir tebesame pavergti, nes kiekvienas atsakingas tik už savo reikalus, ir nėra 'tvirtos rankos', kuri visus suvienytų“ (mot., g. 1982). „Latvijoje, kaip bet kurioje sekuliarioje valstybėje, yra

laisvė pasirinkti religiją. Vadinasi, pati sąvoka yra klaidinanti, nes latviai arba priklauso kuo įvairiausioms religijoms, arba nepriklauso jokiai“ (vyr., g. 1993). „Tautinis pasitikėjimas ir užtikrinumas“ (mot., g. 1957). „Tai religija, kuri skelbiasi vienijanti latvių tautą, – krikščionybė arba dievturybė“ (vyr., g. 1992).

2) Antroji grupė palaiko *a u t o c h t o n i n ė* sampratą: „Tai visuma papročių bei apeigų, kurių laikėsi mūsų protėviai. Šiandien su ja galima susipažinti per folkloro ansamblius“ (mot., g. 1970). „Tai senoji latvių religija, kurios atšvaitų išliko dainose, ornamentuose (*rakstu zīmes*) ir t. t. Visata ir Aukščiausia tikrovė yra Dievas, o visi dievai tėra jo atžvilgiai. Pagrindinės dievturių teologijos dievybės – Dievas, Laima ir Mara (*Māra*)“ (mot., g. 1969). „Būti savimi, dainuoti dainas, klausytis sielos, vėjo, žemės, vandens ir miško kalbos, teisingai rinkti vaistažoles, pagal saulę ir mėnulį, gydyti, saugoti. Tai dalykai, kurių nereikia aiškinti – juos reikia patirti ir daryti. Tam reikia atvirų akių, ausų ir širdies. Galima prikalbėti daug žodžių, bet dar daugiau galima padaryti be jų“ (mot., g. 1964). „Ji remiasi latviška dora, kurios galima pasisemti iš latvių liaudies dainų. Man nepatiktų, jei kas nors latvišką gyvenimo būdą paskelbtų esant religiją, nes žodis *religija* turi labai blogą reputaciją – anksčiau ar vėliau kyla religiniai karai. Nieko pasaulyje nėra blogiau už karą“ (mot., g. 1967). „Latvių religijos, arba teizmo, kertinis akmuo yra dievturyba, kuri remiasi dainų dievestyba ir latviškais ženklais ir dar vadinama latviškąja gyvenimo išmintimi. Čia nėra vietos aklam tikėjimui, veikiau tai žinojimas ir vaizduotė apie Gamtą, pasaulį ir galias“ (mot., g. 1946). „Latviškoji gyvenimo išmintis – tai gyvenimo būdas. Mūsų gyvenimo išmintis apima kažkiek ir kitų senųjų kultūrų patirties. Senoji visuotinė išmintis – tai plačios pažiūros, paliekančios vietos regimiems ir neregimiems dalykams. Latviškoji gyvenimo išmintis nereikalauja tikėti kokia nors dievybe ar jai melstis. Žinoma, jei kas nori, gali tai daryti. Tai labiau saviugda. Mūsų dvasiniai turtai (*garamantas*) mus daug ko moko: *Visi man labi ļaudis, / Kad es pati laba biju; / Visi mani naidinieki, / Kad es naida cēlejiņa* 'Visi žmonės man geri, / Kai pati esu gera, / Visi – mano priešai, / Kai pati keliu nesantaikā'. *Dievs man deva, Dievs man deva, / Dievs rokā neiedeva, / Dievs rokā neiedeva, / Iekam pate nepelniju* 'Dievas davė, Dievas davė, / Dievas rankon neįdavė, / Dievas rankon neįdavė, / Kol pati neužpelniau'⁵⁸

57 <<https://www.google.com/intl/lt/forms/about/>>.

58 Respondento cituojamos dainos iš Krišjano Baruono rinkinio Nr. 23906-0 ir 6854-0.

ir t. t.“ (mot., g. 1993). „Nemanau, kad senieji latvių papročiai, tikėjimai, gyvenimo išmintis, dainų žinojimas ir t. t. yra religija... O štai dievturyba, kaip dirbtinai sukurta sistema, – religija... Man religija yra susijusi su tikėjimu Aukštesne Galia ar bent jau prielaida, kad jos nariai taip elgsis“ (mot., g. 1970). „Latvių religija – tai senasis tautinis latvių tikėjimas, kokį turi kiekviena tauta. Didelė dalis jo sąvokų yra prarastos, bet palyginti su kitomis Europos tautų religijomis, daug kas išlikę tautosakoje, ypač dainose. Latvių religija šiais permainingų ir nesaugumo laikais gali labai padėti žmogui asmeniškai – per dainų dorą, priklausymo tautai ir savo žemei jausmą. Ji turėtų būti valdžios ypač palaikoma, nes kas gi kitas bus didesnis patriotas už tą, kuris priklauso latvių religijai, neturinčiai už tėvynės ribų nei administracinių centrų, nei šventviečių. Bene pilniausiai latvių religija, ar dievestyba, atgimė per Ernesto Brastinio dievturybą. Latvijos dievturių sandraugai šiomet sukako 90 metų“ (vyr., g. 1952). „Vargiai pavadinčiau tai religija, veikiau dievomana (*dievatziņa*, maždaug ‘nuomonės apie Dievą turėjimas’, ‘Dievo pažinimas’ ar ‘pažintis su Dievu’), kai Dievas suvokiamas kaip draugas, su kuriuo bendrauti galima nevaržomai, nekaustomam griežto ritualizmo. Galų gale latvių šventraščiai juk dar neparašyti, išskyrus dainas, kurias išties galima tokiais laikyti, nes jose išsakyti moraliniai bei doroviniai principai“ (vyr., g. 1960). „Latvių religija – keista samplaika. Manau, kad lietuvių irgi nelabai skiriasi. Būdamas kareivis, savo kasdienybėje aš patikiu save Perkūnui (*Pērkons*) ir Laimai (*Laima*). Eidamas grybauti pasikalbu su Miško mote (*Meža mātē*). Ieškodamas nusiramino sėduosi po liepa ir pasikalbu su ja. O kai prireikia jėgų ir patarimo, kreipiuosi į ąžuolą. Sušalęs einu į saulę arba šildausi prie ugnies. Tai ir visa religija – gerbti pirmąją jėgą, nieko neimti iš Gamtos be reikalo, nežeisti ir meilę laikyti pagrindine dorybe, o sąžinę – pagrindine taisykle“ (vyr., g. 1967). „Pastaruoju metu pastebiu Gamtos ir žmogaus susvetimėjimą, negailestingumą jai, kylantį iš modernizacijos, o būtent pagarba Gamtai drauge su namų švara bei priežiūra yra tikroji latvių religija, kuri sieja juos su šia žeme“ (mot., 1978). „Veikiausiai turima omenyje dievturyba. Nors iš prigimties tai nėra religija, kaip ir budizmas, tačiau savo forma ji gali būti tokia laikoma, kad būtų galima kažkaip tikėjimus klasifikuoti“ (vyr., 1986).

3) Trečioji grupė latvių religija teigia esant k r i k š č i o n y b ę: „Šiais laikais tai pirmiausia krikščionybė“ (vyr., g. 1977). „Žiūrint istoriškai, latvių religija, atrodo, buvo pagonybė. Tačiau

pagal Konstituciją, Latvija yra krikščioniška valstybė, paremta krikščioniškomis vertybėmis. O jeigu Latvija – krikščioniška valstybė, tai ir latvių religija turi būti krikščionybė“ (vyr., g. 1985). „Šiuolaikine prasme, tai liuteronybė, neišskiriant ir kitų krikščioniškųjų religijų. Senais laikais tai buvo visokių mistinių atvaizdų, medžių ir gamtos reiškinių garbinimas“ (mot., g. 1951). „Tai latvių praktikuojama religija. Pasakyčiau, kad šiais laikais tai dažnai labai formali krikščionybė: ‘Tikiu Dievą, per Kalėdas nueinu į bažnyčią ir meldžiuos Dievui, kai iškyla rimtos problemos’. Tai nėra tikras santykis su Dieviškąja Trejybe. Kažkada praeityje latvių religija buvo pagoniška, ir niekas nežino, kokia bus ateityje“ (mot., g. 1989).

4) Ketvirtoji grupė teigia, jog tai s i n k r e t i z m a s: „Tai baltų religija Latvijos teritorijoje ikikrikščioniškais laikais. Šiandien ją tyrinėja ir jai atstovauja dievturiai. Tačiau realiaime gyvenime latvių mentalitetą, nuostatas ir gyvenimo būdą greičiau lemia savotiškas pagonybės ir krikščionybės mišinys“ (vyr., g. 1973). „Tai mišrainė iš kelių ingredientų, tarsi būtų sumesta į *blenderį* krikščionybė, folkloras, etnografija, dievturyba ir gerai išmaišyta. Apsirenk tautiniais rūbais, apsikarstyk pagoniškais ornamentais ir eik į bažnyčią pašventinti Latvijos vėliavos“ (mot., g. 1975). „Gana nekritiškas krikščionybės, pagonybės ir visokių ezoterinių bei mistinių praktikų mišinys“ (mot., g. 1985). „Pirmiausia išteketi ‘Dievo akivaizdoje’, o paskui tam pačiam Dievui pamyžti į akis (*iemīzt acīs*) per *mičošanq*⁵⁹. Per bažnytines Kalėdų apeigas dėvėti vilnonę skraistę su pagoniškais ornamentais. Pritarti bažnyčių deginimui klausant sunkiojo metalo ir tuo pat metu gyventi pagal kryžiuočių primestas vertybes“ (vyr., g. 1983). „Prieštarina sąvoka. Latviškumas yra pagoniškas, tačiau terminą ‘religija’ atnešė grobikai kryžiuočiai. Vadinasi, tenka samprotauti apie iškraipytų religinių ir latviškų pagoniškų vaizdinių lydinį, kaip Marija (*Marija*) ir Mara (*Māra*)⁶⁰“ (vyr., g. 1949). „Aš nesiečiau latvių su kokia nors viena religija. Pagonių tikėjimas, gyvavęs prieš vieningos tautos susidarymą, regis, bus susidraugavęs su krikščionyste ir namuose išlikęs iki šiol. Latviai – religiškai tolerantiška, atvira tauta, vakarietiška“ (mot., g. 1974).

Atrinktieji respondentų pasakymai iliustruoja kiekvieną iš 4 grupių ir jų subgrupių, susidariusių analizuojant 570 atsakymų.

59 Vokiečių iškraipyta *mārtošana* ‘martavimas’ – dabar pagrindinis dievturių santuokos apeigų ritualas.

60 *Māra* – tautosakoje gausiai paliudyta latvių deivė, viena iš trijų pagrindinių dievturių dievybių (*Dievs, Laima, Māra*).

Apklauso, kas yra „Latvių religija“, rezultatų lentelė.

Autochtoninė samprata 60%	Latviškoji gyvenimo išmintis 48		Termino neadekvatumas 29%	Nesuprantamas 28	
	Dievturyba 100			Bet kuri latvių praktikuojama religija 28	
Tikėjimas latvių dievybėmis 99	Gamtos garbinimas 32	Latviškoji pagonybė 32	Tokios nėra 88	Asmeninis religingumas 15	
	Dainų religija 31		Sinkretizmas 8%	Krikščio- nybė 3%	
			46		19

IŠVADOS

Latvijos Respublikos konstitucija ir ankstesnės apklausos pripažįsta krikščionybės ir latviškosios gyvenimo išminties (*latviskā dzīvesziņa*) sambūvį. Abi jos yra esminiai dėmenys, sudarantys latviškąjį religingumą ir latviškąją tapatybę. Pastaroji apima bei išreiškia latviškumą ir yra glaudžiai persipynusi su dievturyba, bent jau dievturiai nuoširdžiai su ja tapatinasi. Globalizacija bei migracija verčia juo labiau plėtoti latviškumą, daryti jį kuo atviresnį, patrauklesnį ir kultūriškai priimtinesnį, o drauge, tarp kitų jo apraiškų, – ir dievturybą, tiek Latvijoje, tiek išeivijoje, pabrėžiant gyvybingą paradigmos bei terminijos slinkimą nuo išskiriančios (ekskliuzyvinės) „latvių“ prie įtraukiančios (inkliuzyvinės) „latviškoji“ ir nuo pirmykštės „etninės religijos“ prie atgimusios „nacionalinės religijos“, kaip tinkamiausio akademiško jos apibūdinimo. Autonomiškas panenhenoteizmas su kalokagatija, dvasinę ekologiją ugdančia dorybių sistema, vidinis tautiškumas, kaip šventosios bendruomenės pagrindas, protėvių, kaip dieviškųjų globėjų, garbinimas ir šventraštį atstojanti tautosaka (dainos bei kt.) – štai branduoliniai dievturybos požymiai.

Atliktos apklausos rezultatai parodė, jog dauguma respondentų sąvoką „latvių religija“ suvokė kaip autochtoninę, apimančią dievturybą ir latvių dievų garbinimą, vis dėlto daugelis

pažymėjo svetimšalio termino *religija* netinkamumą endogeniniam reiškiniui, kurį geriau nusakyti latvišku terminu *dievestība*. Apibūdinant „latvių religiją“ šios grupės atsakymuose dažnai tiesiog įvardijama dievturyba ir *dzīvesziņa* „gyvenimo išmintis“. Antroji pagal dydį grupė teigė terminą „latvių religija“ esant neadekvatų. 8 proc. apklaustųjų, teigusių latvių religiją esant sinkretišką, gyvai pavaizdavo skirtingų religinių praktikų sambūvį bei persipynimą Latvijoje anksčiau ir dabar. Galiausiai 3 proc. respondentų latvių religija įvardijo krikščionybę ir jos atmainas, atsižvelgdami į didžiausią skaičių nominalių narių ir istorines aplinkybes.

Šis žvalgomojo pobūdžio tyrimas, nors jo rezultatų nederėtų pernelyg apibendrinti dėl gana ribotos apklaustųjų imties, atskleidė pažiūrų heterogeniškumą ir išryškino kai kuriuos esminius savitumus, kuriais turėtų remtis tolesnės, platesnio masto apklausos.

Latvijos dievturių sandraugos įsteigimo 90–metis 2017 metų gegužės 6–ąją buvo pažymėtas pašventinant dievturių šventvyklą Luokstenėje. Vis daugiau piligrimų iš visos Latvijos ir svetur atvyksta į šią Dauguvos saloje įrengtą šventyklą aukomis pagerbti dievturių dievybių ir atlikti savų perėjimo ritualų. Betgi šiuolaikinės dievturių apeigos – jau kita, itin įdomi ir atskiro tyrimo reikalaujanti tema.

ORIGINALI ASMENVARDŽIŪ RAŠYBA

Bercas, Stefanas = Stefans Bercs
 Bynē, Jekabas = Jēkabs Bīne
 Bounvicas, Aizekas = Isaac Bonewits
 Brastinis, Ernestas = Ernests Brastiņš
 Bregžis, Karlis = Kārlis Bregžis
 Celmas, Valdis = Valdis Celms
 Cyrulis, Ansis = Ansis Cīrulis
 Freimanis, Karlis = Kārlis Freimanis
 Jatniecē, Amanda = Amanda Jātniece
 Joderis, Donas = Don Yoder
 Kasulis, Jonas = John Kasulis
 Kokinas, Ralfas = Ralfs Kokins
 Lieckalninia, Ona = Anna Lieckalniņa
 Māleris, Rolandas = Roland Muller
 Misanē, Agita = Agita Misāne
 Miuleris, Maksas = Max Müller
 Mūkas, Robertas = Roberts Avens Mūks
 Nortonas, Viljamas = William Norton
 Notonas, Raselas = Russel Naughton
 Otas, Heinrichas = Heinrich Otto
 Raneris, Karlas = Karl Rahner
 Stašulanē, Anita = Anita Stašulanē
 Sūninis, Karlis = Kārlis Sūniņš
 Šneideris, Luji = Louis Schneider
 Tupesis, Janis = Jānis Tupesis
 Vyka, Hilda = Hilda Vīka
 Viljamsas, Džordžas = George Williams
 Zarinis, Richardas = Rihards Zariņš

LITERATŪRA

Adamovičs 1937 = Ludvigs Adamovičs. *Senlatviešu reliģija vēlajā dzelzs laikmetā*. Rīga: Kr. Barona biedrības apgāds.
 Barkan 2013 = Elliot Robert Barkan. *Immigrants in American History: Arrival, Adaptation, and Integration*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
 Biezais 1961 = Haralds Biezais. *Die Gottesgestalt der lettischen Volksreligion*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
 Bonewits 1984 = Isaac Bonewits. Some Notes on Indo-European Paleopaganism and its Clergy. Iš: *The Druids' Progress*, 1984, Nr. 1.
 Bowden 1979 = Ivan Bowden. The Creator God of the Bible. Iš: *Creation.com*: <<https://creation.com/the-creator-god-of-the-bible>>, žiūrēta 2018.03.13.
 Brastiņš 1930 = Ernests Brastiņš. Dainu reliģija un tās sistēma. Iš: *Daugava*. Rīga: Valters un Rapa, 1930 kovas.
 Brastiņš 1932 = Ernests Brastiņš. *Dievtuņu cerokslis jeb teoforu katķisms*. Rīga: Latvju Dievtuņu sadraudze.
 Brastiņš 1975 = Arvīds Brastiņš. Dievturība un kristietība. Iš: *Labietis*. Chicago: Latvju Dievtuņu Sadraudze, 1975.07.01;
 Brastiņš, Bregžis 1925 = Ernests Brastiņš, Kārlis Bregžis. *Latviešu dievturības atjaunojums*. Rīga.
 Celms 2016 = Valdis Celms. *Baltu dievestības pamati*. Rīga: Lauku Avīze, 2016. CIL2014 = CIL. Cultural

Information – Latvia. Iš: *Centre for Intercultural Learning*, 2014 <https://www.international.gc.ca/cil-cai/country_insights-apercus_pays/ci-ic_lv.aspx?lang=eng>, žiūrēta 2018.02.27.

Celms 2009 = Valdis Celms. Rudens sarunas 2009: Dainu dievestība kā mācība. Iš: *Nacionālisti.lv*, 2009 <<http://www.nacionalisti.lv/pasakums/3/Rudens+sarunas+2009.+Dainu+dievestiba+kā+māciba./pasakums/31/Tēvijas+Sargu+treniņš+Ogrē/>>, žiūrēta 2018.02.20.
 Dārdedzis 1962 = Jānis Dārdedzis. Vedas. Iš: *Labietis*. Chicago: Latvju Dievtuņu Sadraudze, 1962.01.01.
 Dārdedzis 1996 = Jānis Dārdedzis. *Latoju dievestība*. Los Angeles: Baltic Crossroads.
 Declaration 2014 = A Declaration From The European Congress Of Ethnic Religions (English Version): <<http://ecce-r-org.eu/a-declaration-from-the-european-congress-of-ethnic-religions-english-version/>>, žiūrēta 2017.12.30.
 Eliade 1980 = Mircea Eliade. History of Religions and “Popular” Cultures. Iš: *History of Religions*, t. 20, 1980, Nr. 1/2.
 Gallup International, 2015 = WIN/GIA. Losing Our Religion? Two Thirds of People Still Claim to Be Religious. Iš: *End of year 2014*. <<http://gallup-international.bg/en/Publications/2015/223-Losing-Our-Religion-Two-Thirds-of-People-Still-Claim-to-Be-Religious>>, žiūrēta 2018.02.15.
 Gausset, Kenrick, Gibb 2011 = Quentin Gausset, Justin Kenrick, Robert Gibb. Indigeneity and autochthony: A couple of false twins? Iš: *Social Anthropology*, 2011, Nr. 19/2.
 Goba 1938 = Aldis Goba. *Latviešu dievestības mācība*. Iš: *Tikumi*. Rīga: Labietis.
 Goba 1979 = Aldis Goba. Latviskās mīkales gaidās. Iš: *Labietis*. Chicago: Latvju Dievtuņu Sadraudze, 1979.07.01.
 Graudiņš 2007 = Raimonds Graudiņš. Latvia: Overview of the National Situation. Iš: *Welfare and Values in Europe: Transitions Related to Religion, Minorities and Gender*.
 Grīna 1990 = Māra Grīna. Jauns izdevums latviskās dzīvesziņas celšanai. Iš: *Labietis*. Chicago: Latvju Dievtuņu Sadraudze, 1990.01.01.
 Grīns 1998 = Marģers Grīns. *Latviešu senā dievestība un tās atjaunojums – dievturība*. Rīga: Māra.
 Imbrate-Siliņa 2013 = Anna Imbrate-Siliņa News.lv: Goda Pilsonis – Uldis Sterģis 06.08.2013 Tēvzemīte. Iš: *Tēvzemīte*. Ulbroka: Lursoft, 2013.08.06: <<http://news.lv/Tevzemite/2013/08/06/goda-pilsonis-uldis-stergis/print>>, žiūrēta 2018.02.01.
 Jātniece 2005 = Amanda Jātniece. Dievtuņu iespaids latvietības uzturēšanā trimdā. Iš: *Labietis*. Chicago: Latvju Dievtuņu Sadraudze, 2005.01.01.
 Jesenska 2015 = Alise Jesenska. Pret rietumu kultūru sāks karagājiens. Iš: *Apollo*. <http://www.tvnet.lv/apollo/arhivs/714781-pret_rietumu_kulturu_sakts_karagajiens>, žiūrēta 2018.01.28.
 Kasekamp 2000 = Andres Kasekamp. *The Radical Right in Interwar Estonia*. New York: St. Martin's Press.
 Keane 2016 = John Keane. *Cultural and Theological Reflections on the Japanese Quest for Divinity*. Leiden: Brill.
 Kļaviņš 1998 = Kaspars Kļaviņš. The Baltic Enlightenment and perceptions of medieval Latvian history. Iš: *Journal of Baltic Studies*, 1998, Nr. 29/3: <<https://doi.org/10.1080/01629779800000081>>.
 Krūmiņa-Koņkova 1999 = Solveiga Krūmiņa-Koņkova. New Religions in Latvia. Iš: *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 1999, Nr. 3/1.

- Letonika, 2002 = Latvijos enciklopedinis žodynas: <<https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=1&q=dievestiba&id=936960&g=1>>, žiūrėta 2018.02.19.
- Lieckalniņa 2015 = Anna Lieckalniņa. *Jaunās tendences dievturībā 21. gadsimtā*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Lorencs 2017 = Juris Lorencs. Būt latvietim – tā ir kultūras izvēle: Saruna ar Valdi Celmu. Iš: *LA.lv*: <<http://www.la.lv/but-latvietim-ta-ir-kulturas-izvele/4/>>, žiūrėta 2018.02.21.
- Lowe 1965 = Harry W. Lowe. Can a Man be a Christian and not Know It? Iš: *These Times*. Nashville: Southern Publishing Association.
- Mārtuža 2015 = Eva Mārtuža. Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne. Iš: *Ceļš*, 2015, Nr. 65.
- Misāne 2000 = Agita Misāne. The traditional Latvian religion of Dievturība in the discourse of nationalism. Iš: *Humanities and social sciences. Latvia: Religious minorities in Latvia*, 2000, Nr. 4/29.
- Misāne 2005 = Agita Misāne. Dievturība Latvijas reliģisko un politisko ideju vēsturē. Iš: *Reliģiski-filozofiski raksti*, X/1. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Moore-Jones 2015 = P. J. Moore-Jones. The benefits and pitfalls of a multicultural teaching faculty and a monocultural student population: An interpretive analysis of tertiary teachers' and students' perceptions in the United Arab Emirates. Iš: *Journal of Language and Cultural Education*, 2015, Nr. 3/3.
- Muktupāvels 2005 = Valdis Muktupāvels. Baltic Religion: New Religious Movements. Iš: *Encyclopedia of Religion*. Thomson Gale.
- Muktupāvels 2010 = Valdis Muktupāvels. Baltic Religion: New Religious Movements; Valdis Muktupāvels. *Baltu mitoloģija*: <http://www.music.lv/mukti/Baltu_mitologija.htm>, žiūrėta 2017.12.11.
- Muktupāvels 2015 = Valdis Muktupāvels. *Tradicionālās kultūras mūsdienu interpretācijas Latvijā*, II: *Tautiskais folklorisms*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Muller 2000 = Roland Muller. Honor and Shame in a Middle Eastern Setting. Iš: *Nabatea*: <<http://nabatea.net/h%26s.html>>, žiūrėta 2018.03.13.
- Nastevičs 2017 = Uģis Nastevičs. *Tikumu audzināšanas sistēma japāņu un latviešu dievestības tekstos*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Norton 2000 = William Norton. *Cultural geography: themes, concepts, analyses*. New York: Oxford University Press.
- Puisāns 2003 = Tadeušs Puisāns. Latviskā Dieva būtība. Iš: *Jaunā Gaita*. Orangeville: Ceļinieks, 2003.09, Nr. 234: <http://jaunagaita.net/jg234/JG234_Puisans.htm>.
- Pussars 2002 = Romāns Pussars. *Latviešu nacionālā reliģija – dievturība*. Rīga: Latvijas Dievturu sadraudze.
- Pūtelis 1997 = Aldis Pūtelis. Folklore and Identity: the Situation of Latvia. Iš: *Folklore: Electronic Journal of Folklore*.
- Reliģisko organizāciju darbības pārskats 2016 = *Tieslietu ministrijā iesniegto reliģisko organizāciju darbības pārskats 2015. gadā*. Rīga: <<https://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/gada-parskati/2015-gada-publikie-parskati>>, žiūrėta 2016.12.04.
- Saprovskā 2006 = Irēna Saprovskā. *Sapratne*. Rīga: autorinis leidimas: <<http://www.marasloks.lv/public/?id=144&ln=lv>>
- Shnirelman 2002 = Victor Shnirelman. "Christians! Go home": A Revival of Neo-Paganism between the Baltic Sea and Transcaucasia. Iš: *Journal of Contemporary Religion*, 2002, Nr. 17/2.
- Stalts 2015 = Dāvis Stalts. Latviskā senticība – baltu un somugru pasaulu savienošana. Iš: *Dzīvotprieks*: <<https://youtu.be/15zWzFbiNDY>>.
- Stašulāne 2015 = Anita Stašulāne. Latvia. Iš: *Observatoire des Religions et de la Laïcité*: <<http://www.o-re-la.org/index.php/eu-countires/item/1319-latvia>>, žiūrėta 2018.02.15.
- Strmiska 2005 = Michael Strmiska. The music of the past in modern Baltic paganism. Iš: *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 2005, Nr. 8/3, p. 39–58.
- Strmiska 2012 = Michael Strmiska. Modern Latvian Paganism: Some Introductory Remarks. Iš: *Pomegranate*, 2012, Nr. 14/1.
- Taivāns 2013 = Leons Taivāns. Latvia: Culture as a New Religious Movement? Iš: *Scholarly Papers University of Latvia: Oriental Studies*, 2013, Nr. 793.
- Taliaferro, Harrison, Goetz. 2013 = Charles Taliaferro, Victoria S. Harrison, Stewart Goetz. *The Routledge Companion to Theism*. New York: Routledge.
- Tupesis 1983 = Jānis Tupesis. Latviskā dievestība – Dievturība. Iš: *Žurnāls*. Massachusetts: Žurnāls, 1983, Nr. 4.
- Tupesis 1987 = Jānis Tupesis. The Ancient Latvian Religion – Dievturība. Iš: *Lituanus*, 1987, Nr. 33/3: <http://www.lituanus.org/1987/87_3_06.htm>.
- Veselis 1995 = Jānis Veselis. Dievs latviešu tautas izpratnē. Iš: *Labietis*. Chicago: Latvju Dievturu Sadraudze, 1955.01.01.
- Yoder 1974 = Don Yoder. Toward a definition of folk religion. Iš: *Western Folklore*, 1974, Nr. 33/1.
- Williams 2005 = George Williams. *Religions of the World: Shinto*. Philadelphia: Chelsea House.
- Рыжакова 1999 = Светлана Игоревна Рыжакова. *Dievturība: Латышское неоязычество и истоки национализма*. Москва: Институт этнологии и антропологии РАН.
- Versta iš: Uģis Nastevičs. Latvian Religion – Dievturība? Iš: *Reliģiski-filozofiski raksti*, XXIV. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2018, p. 82–104.

Iš angļu (tekstas) ir latvių (terminai, intarpai) kalbų vertė Dainius RAZAUSKAS.

IS LATVIA'S RELIGION DIEVTURĪBA?

Uģis NASTEVIČIUS

The coexistence of Christianity and the ancient Latvian religion (dievturība, dievestība) is studied. Dievturība is a national religion, with its roots in Latvian traditional culture and folklore, inspired by romanticism from the second half of the 19th c., and in the 1910s systematised by the Latvian Dievturu sadraudze. A sociological survey reveals that some Latvians identify with the innate religion, yet they define it differently. In searching for the best academic definition, the terms used change: from distinguishing (exclusive) "Latvia's", to inclusive "Latvian"; from primordial "ethnic religion" to reborn "national religion".